

27. SMIDA, J.: *Na posiedkach s figlami*. Bratislava, Smena 1967.
28. SOLLÁROVÁ, E.: *Kreatívne úlohy ako prostriedok rozvoja tvorivosti žiakov v slovenskom jazyku a literatúre*. Slovenský jazyk a literatúra v škole, 38, 1991/1992, č. 3, s. 118-120.
29. VANKOVÁ, M.: *Hra versus Komenský*. Slovenský jazyk a literatúra v škole, 39, 1992/1993, č. 7-8, s. 368-369.
30. VAVREKOVÁ, L.: *Didaktická hra*. Prostriedok motivácie, komunikácie, precvičovania a upevňovania učiva zo slovenského jazyka a literatúry v ZŠ. Bratislava, ŠPÚ 1994.
31. ZÁVACKÁ, O.: *Využitie hádaniek v jazykovom vyučovaní*. Komenský, 116, 1991/1992, č. 3. s. 111-112.

SLOVENČINÁRI SEBE

Slovenský jazyk pre 5. ročník ZŠ

(učebnica a cvičebnica)

EVA TIBENSKÁ

Začiatkom školského roka 1997/98 dostali učitelia a žiaci 5. ročníka ZŠ do rúk novú učebnicu predmetu slovenský jazyk. Onedlho budú mať možnosť začať pracovať aj s jej integračnou súčasťou, s Cvičebnicou slovenského jazyka pre 5. ročník ZŠ.

Treba pripomenúť, že tomuto tvorivému počínu autorského kolektívu v zložení doc. PhDr. Eva Tibenská, CSc. (gestorka projektu a vedúca autorského kolektívu), prof. PhDr. Ján Sabol, DrSc. (gestor), doc. PhDr. Vladimír Patráš, CSc. a PhDr. Marianna Sedláková, predchádzala niekoľkoročná usilovná koncepčná práca. Jej výsledkom bolo vypracovanie textov *Nová koncepcia vo vyučovaní slovenského jazyka na základných školách a Učebné osnovy predmetu slovenský jazyk pre 2. — 9. ročník ZŠ*. Autorsky tieto dokumenty pre MŠ SR spracovala doc. E. Tibenská, ostatní členovia kolektívu texty pripomienkovali.

Pod vedením doc. E. Tibenskej vznikli neskôr dva kvalitné autorské kolektívy, ktoré pripravili do konkurzného konania MŠ SR ukážky spracovania učebníc a cvičebníc pre 2. — 4. a pre 5. — 9. ročník ZŠ. Z konkurzného konania vyšiel víťazne druhý kolektív. Z poverenia MŠ SR začal realizovať svoj projekt učebníc a cvičebníc pre 5. — 9. ročník ZŠ.

Učebnice a cvičebnice Slovenský jazyk pre 5. ročník ZŠ (do vydavateľstva je odovzdaný už aj ich II. diel) vychádzajú dôsledne z predstáv a cieľov formulovaných v *Novej koncepcii vo vyučovaní slovenského jazyka na základných školách*. Oproti donedávna platným učebniciam sa v nich ako základný uplatňuje **komunikatívno-poznávací princíp** vo vyučovaní materinského jazyka. Znamená to, že

žiaci získavajú nielen vedomosti o jazyku, o jeho štruktúre, o jazykovom systéme, o jeho jednotlivých rovinách, o norme, o synchronii aj diachronii, ale zároveň sa učia jazyk vhodne a na primeranej úrovni používať.

Uplatnením komunikatívno-poznávacieho princípu vo vyučovaní slovenského jazyka sa sleduje cieľ — vštepiť žiakom nielen základné poznatky o jazyku, ale aj naučiť ich materinský jazyk správne používať pri tvorbe vlastných textov tak, aby ich komunikáty boli primerané cieľu komunikácie, adresátovi, situácii a téme. Oveľa viac ako doteraz sa precvičuje ústna jazyková forma komunikácie, popri jazykových prostriedkoch sa osvojujú aj poprijazykové a mimojazykové prostriedky komunikácie. Žiaci sú cielavedome pripravovaní na zvládnutie vekuprimeraných a v ich živote často sa vyskytujúcich komunikatívnych situácií.

Učebnicou a cvičebnicou sú vedení tak, aby dokázali na primeranej úrovni formulovať svoje názory, presvedčivo argumentovať a obraňovať svoje postoje, polemizovať s názormi iných, hodnotiť a svoje hodnotenia odôvodňovať, vyrovnávať sa s názormi iných a snažiť sa o názorový súlad. Nezabúda sa však ani na etický fenomén komunikácie, na etickú vhodnosť či nevhodnosť volených jazykových a mimojazykových prostriedkov komunikácie.

S uplatňovaním komunikatívno-poznávacieho princípu vo vyučovaní materinského jazyka súvisí ďalšia zásada — **vzájomná prepojenosť a úzka spätosť jeho jazykovej a slohovej zložky**. Učivo o slovnej zásobe, slovných druhoch a ich vlastnostiach, o vete, vetných členoch a syntagmách sa nenásilnou formou vzájomne prestupuje s učivom o využívaní týchto jazykových prostriedkov v komunikácii. Ústi do uplatňovania osvojených jazykových prostriedkov pri tvorení vlastných textov. Slohová zložka je síce kvôli lepšej orientácii graficky označená farbami dúhy na okraji strany v učebnici aj v cvičebnici, tvorí však integrálnu súčasť jazykového učiva. Tým je podmienené aj uplatnenie prídavných mien pri opise vonkajšieho výzoru a vnútorných vlastností človeka, hoci o opisnom slohovom postupe sa žiaci zatiaľ neučia a opis nie je zahrnutý ani v učebných osnovách pre 5. ročník ZŠ.

Úlohy a cvičenia sú v tejto časti formulované tak, aby žiaci neodhaľovali podstatu opisného slohového postupu, ale aby využili naakumulovanú štylisticky diferencovanú slovnú zásobu a poznatky o prídavných menách pri tvorbe textov, v ktorých sa prídavné mená používajú najčastejšie. V slohovej zložke sa uplatňujú netradičné metódy a postupy, pracuje sa s dramatizáciou textov, s rolovými úlohami, s neverbálnou komunikáciou, s kombináciou textového a výtvarného prerozprávania príbehu, so skupinovým zadávaním úloh, kde po fáze prípravy nasleduje fáza prezentácie a jej vyhodnotenie atď.

Ďalší princíp, dôsledne uplatňovaný v učebnici Slovenský jazyk pre 5. ročník ZŠ, je **princíp názornosti**. V úvodoch jednotlivých kapitol a ich častí sú **vzorové texty**, ktoré obsahujú vo veľkej miere preberané jazykové javy. Texty sú starostlivo vybrané, upravované alebo priamo „na mieru“ tvorené predovšetkým s ohľadom na osvojované jazykové a slohové učivo a súčasne v súlade s osnovaním učiva z literárnej výchovy. Uplatňuje sa v nich zväčša v tomto ročníku preferova-

ný slohový postup rozprávania. Autori sa snažia, aby texty boli vekuprimerané a zároveň pútavé, často s prvkami humoru. Žiakom by mali poskytnúť poučenie aj zábavu, priviesť ich k zamysleniu sa nad problémami súčasnosti, ako sú problémy ekológie, vzťahu človeka k živej aj k neživej prírode, medziľudské vzťahy a pod. Mnohé texty sú zamerané tak, aby v žiakoch nenásilnou formou pestovali národné povedomie, úctu a lásku k materinskému jazyku ako k jazyku reprezentujúcemu náš národ a každého jeho príslušníka. Zároveň sa v textoch kladie základ historického vedomia spätého s dejinami vlastného národa a jeho jazyka.

Keďže úvodné texty slúžia predovšetkým na **analýzu** jazykových a slohových javov, mal by ich vzorovo prečítať učiteľ alebo žiaci s dobrými zručnosťami v čítaní a prednese textov. Ostatní žiaci úvodný text vnímajú komplexne, z jeho obsahovej i zvukovej stránky, všímajú si pestrosť a primeranosť jazykových prostriedkov, pričom sa zároveň sústreďujú na vopred zadaný problémový jav. Percepcia tak prebieha súčasne s klasifikáciou, opretou o analýzu textu. Analytické úlohy, označené veľkými písmenami abecedy, nadväzujú na vedomosti získané v predchádzajúcich ročníkoch a vedú žiakov metódou postupných krokov k získaniu nových ponatkov, teda k **syntéze**. Správnosť syntézy býva potvrdená, resp. výkladovým spôsobom „dovysvetľovaná“ v podobe poučky uja Jazykovedka, fiktívnej postavičky, ktorá žiakov učebnicou sprevádza.

Po analýze a syntéze nasleduje fáza **precvičovania** a praktického uplatňovania získaných vedomostí. V tejto časti opäť dochádza k vzájomnému prestupovaniu sa jazykovej a slohovej zložky, k striedaniu ústnej a písomnej formy jazykového prejavu. V slohovej zložke nachádza uplatnenie v oveľa väčšej miere ako doteraz aj **estetický princíp**. Výsledný text, ku ktorému sa žiaci dopracujú **metódou postupných krokov**, má totiž spĺňať všetky kritériá publikovaného textu, vrátane jeho konečnej estetickéj úpravy.

Cvičenia umiestnené v učebnici sú zväčša náročnejšie ako cvičenia v cvičebnici a vyžadujú úvodné učiteľovo usmernenie. Cvičenia v cvičebnici sú odstupňované podľa miery náročnosti bodovým hodnotením od 1 po 6. Učiteľ bude mať možnosť sám sa rozhodnúť, akú mieru náročnosti zvolí, pričom úloh so stredným stupňom náročnosti je v jednotlivých častiach najviac. **Široká paleta cvičení**, z ktorých mnohé sa zakladajú na jazykovej hre a hre so slovami, na invencii a vtipe, slúži na precvičenie a upevnenie, neskôr aj na zopakovanie prebraného učiva.

Vo výkladovej zložke učebnice sa uplatňuje **induktívna metóda** — varianty sa vysvetľujú na pozadí invariantu („slová, ktoré nechcú byť vzorné“), cudzie jazykové javy sa spoznávajú na základe domácich, nespisovné na základe spisovných, vybočenia z normy sa odhaľujú na základe uplatňovania normy.

Autori sa v učebnici snažili dôsledne dodržiavať **princíp špirálovitosti** — nové poznatky sa opierajú o získané vedomosti a po primeranom osvojení sa stávajú opäť východiskom na rozširovanie vedomostí a praktických skúseností s ich používaním v komunikácii. Ako prvé, vstupné zoznámenie sa s problematikou treba preto chápať časti venované nepravidelným tvarom v skloňovaní podstatných mien, ne-

sklonnosti cudzích podstatných a prídavných mien, určovaní rodu pri nesklonných podstatných menách, tvorení tvaru G množného čísla pri podstatných menách ženského rodu. Je dôležité upriamiť pozornosť na to, k akej syntéze smerujú analytické úlohy a neprekračovať syntézu, sformulovanú v poučení uja Jazykovedka. Táto syntéza bude totiž východiskom na ďalšie rozširovanie učiva vo vyšších ročníkoch.

V oblasti charakteristiky a klasifikácie jazykových javov uplatnili autori **posledné výsledky vedeckého výskumu**. Tým je podmienené aj zatriedenie tzv. zvieracích prídavných mien typu *pávi* do skupiny privlastňovacích prídavných mien, ktoré privlastňujú celému zvieraciemu druhu. Vychádza sa totiž z primárneho významu týchto prídavných mien, nie z ich kontextovo podmieneného významu, ktorý pri slovách tohto druhu môže viesť k ich postupnému presunu do skupiny vzťahových, ba aj akostných prídavných mien (napr. *myšacie zúbky* = malé, *labutí krk* = dlhý).

Autori sa snažili **zaviesť poriadok a systém aj do používanej terminológie**. Preto sa v učebnici používa pomenovanie *jota* ako systémové k zaužívanému pomenovaniu písmena *psilon*, termín *tvarotvorný základ* ako systémový k zaužívanému termínu *slovo tvorný základ* (tvoríme tvary — tvoríme slová) a podobne.

Marginálie využívajú autori na to, aby hravou a vtípnou formou rozširovali žiakom poznatky z oblasti jazykovej kultúry, jazykovej normy, slovnej zásoby a jej stylistickej diferenciacie (význam slov, cudzie, zastarané či zastarávajúce slová, frazeologizmy), aby ich postupne oboznamovali s prácou s jednotlivými jazykovými príručkami.

Na konci každej kapitoly sú umiestnené **testy**, ktoré majú slúžiť na overenie si úrovne získaných vedomostí. Testy majú žiakov motivovať pozitívne, preto pri získaní nižšieho počtu bodov sa môžu k učivu vrátiť, zopakovať si ho, a výsledky testu si tak zlepšiť.

Na konci kapitol sú umiestnené aj **kontrolné diktáty a kontrolné práce** predpísané učebnými osnovami. Diktáty zamerané na preberané učivo alebo na zopakovanie predchádzajúceho učiva (napr. písanie vybraných a od nich odvodených slov) sú umiestnené aj inde v učebnici, zriedkavo aj v cvičebnici. Zväčša tvoria jednotnú výpoveď, využíva sa v nich princíp jazykovej hry, volia sa netradičné postupy a formy. Pri ich oprave sa tiež môžu využívať netradičné postupy (skupinová korekcia chýb s použitím osvojených korektorských značiek a pod.).

Na pomenovanie učebnice, kapitol a ich jednotlivých častí používajú autori zväčša **beletrizované názvy**. Majú byť mnemotechnickou pomôckou na priblíženie preberaného učiva a odhalenie jeho podstaty. V cvičebnici na tieto beletrizované názvy nadväzujú krátke predslovy lienky Anulienky, postavičky, ktorá piatakov cvičebnicou sprevádza. Formou prirovnania či analógie so životom ľudí alebo zvierat sa im snaží sprístupniť život slov a zákonitosti v jazyku.

Veríme, že tak ako lienka Anulienka v cvičebnici, aj postavy piatakov Petry a Ferka, uja Jazykovedka či mladšieho kamaráta Zmätko v učebnici stanú sa pre

žiakov priateľmi a neodmysliteľnými sprievodcami, ktorí im odhalia nejedno tajomstvo jazyka a jeho primeraného používania v komunikácii.

Netradične je v učebnici a v cvičebnici na pokyn autorov riešená aj ich **grafická a výtvarná stránka**. Každá kapitola má svoje farebné označenie a piktogram. Ten sa potom opakuje v nefarebnej podobe v cvičebnici. Jednotlivé pokyny s veľkou frekvenciou sú pri cvičeniach v učebnici nahradené piktogramami. V cvičebnici sa obťažnosť cvičení stvárnjuje počtom bodiek na krídlach lienky. Slohová zložka je označená už spomínanou farebnou dúhou v učebnici, nefarebnou v cvičebnici. Vtipné piktogramy sú umiestnené aj pri jednotlivých marginálnych textoch. Grafik sa účelne snažil používať jednotlivé typy, sklony a veľkosti písma. Výtvarná zložka nemá slúžiť iba na ilustráciu textov, ale predovšetkým na **výtvarné umocnenie výkladového textu**. Svedčí o tom napr. spojovník stvárnený symbolicky ako reťaz či lepidlo, vkladné samohlásky stvárnené ako psík tlačiaci sa medzi latky v plote, jota a ypsilon stvárnené ako bojujúce figúrky na šachovnici, správna slovenčina výtvarne spracovaná ako čistá studnička atď. Bohato sa výtvarná zložka využíva v slohovej výchove, kde treba kreslený príbeh prerozprávať, usporiadať, dokončiť, vymyslieť mu názov a pod.

Vnútorne stránky prebalu učebnice a cvičebnice sa využívajú na **prehľadné tabulkové zhrnutie prebraného učiva**, na vonkajšej stránke prebalu učebnice je umiestnený jej **obsah**. Všetky uvedené grafické a výtvarné prvky umožňujú ľahkú orientáciu v texte, robia prácu s učebnicou zaujímavou a všestrannou.

Vo svojom projekte učebníc a cvičebníc nadväzujú autori na predchádzajúcu kvalitu našich učebnicových textov, využívajú bohaté skúsenosti z vlastnej koncepcnej práce, čerpajú námety a podnety z rozsiahleho výberu zahraničných učebníc, z domácich aj cudzích teoretických prác a metodických príručiek. Za celý autorský kolektív chceme vysloviť presvedčenie a nádej, že nové učebnice a cvičebnice slovenského jazyka sa stanú bohatým zdrojom vedomostí a motivácie pre žiakov, nápadov a inšpirácie pre tvorivých učiteľov slovenského jazyka.

Tvaroslovie zaujímavo a zábavne

BOŽENA KOHÚTOVÁ

Cieľom jazykovej zložky slovenského jazyka je naučiť žiaka kultúrne sa vyjadrovať – ústne aj písomne – z čoho vyplývajú jej základné funkcie: kognitívna funkcia vyplýva z učebného obsahu, pričom jazykové javy sa poznávajú myslením.

Rozvíjaním mentálnych schopností sa zvyšujú komunikačné schopnosti žiaka, formuje sa osobnosť. Toto treba mať na zreteli pri výbere vhodných foriem a me-

tód práce. Mali by to byť také formy a metódy, ktoré podnecujú myšlienkovú aktivitu žiakov. Žiaci sa musia dopracovať k poznaniu vlastným úsilím a úlohou učiteľa je podporiť, resp. vyprovokovať toto úsilie vhodne volenou motiváciou a metódami práce.

Za najvhodnejší motivačný prostriedok na jazykovej zložke slovenského jazyka pokladám motivačnú demonštráciu, pričom najčastejšie využívam rôzne druhy textov: texty z umeleckej literatúry, súvislé texty s aktualizáciou alebo výchovným zameraním so zvýšenou frekvenciou potrebných jazykových prostriedkov. Pretože učebnice nie sú dosť nápadité, často si vypracúvam texty sama.

Motivčná demonštrácia

Pri správnom výbere a zostavovaní vhodných textov a doplňovačiek je to metóda všestranne použiteľná pre mladších i starších žiakov. Aktivita žiakov je priamo úmerná s vlastnou aktivitou učiteľa. Správne zostavená doplňovačka môže poslúžiť na zopakovanie učiva a jej tajnička ako vstupná motivácia. Rovnako – správne vybraný alebo zostavený text sa využije na zopakovanie učiva aj vyvodenie pojmu. Zaujímavá téma textu vedie žiakov k zvýšenej aktivite. Pri zadávaní divergentných úloh nájde svoje uplatnenie aj obrázkový materiál.

Motivačný text

Ako motivačné texty sa dajú vhodne využívať texty z umeleckej literatúry – umelej aj ľudovej – aj texty zostavené so zreteľom na sledovanie konkrétneho javu: slovného druhu, vetných členov či rôznych druhov viet. Pretože učebnice nie sú dosť nápadité, často si vypracúvam takéto texty sama.. Ak ide o nezáživné učivo, ako sú napr. zámená, využívam bohatstvo ľudovej slovesnosti, jej malé formy: príslovia, porekadlá a hádanky.

Texty z umeleckej literatúry

Majú svoje miesto aj v učebniciach jazyka, ale často používam aj učebnicu literatúry, pretože je dostupná každému žiakovi. V rámci precvičovania učiva žiaci obyčajne vyhľadávajú v textoch slovné druhy, priamu reč i rôzne druhy viet v každom ročníku podľa potreby. Vhodne vybrané texty sa dajú použiť v ktorejkoľvek fáze vyučovacieho procesu. Niekoľko krátkych úryvkov môžeme motivačne využiť na súťaž radov – určiť, z akého diela je ukážka. V rámci medzizložkových vzťahov predmetu sa aktivizujú vedomosti z literatúry. Potom dané ukážky slúžia na vyvodenie, precvičenie alebo opakovanie jazyka.

Príklad

Učebná téma: *Osobné zámená*

Cieľ: používať krátke a dlhé tvary zámen so zameraním na jazykovú kultúru

Fáza: fixačná

Po sledovaní tabuľky skloňovania zámen a po zistení, že dlhé tvary zámen používame pri dôraze a po predložke, nasledujú tri úryvky z básní (na transparentnej fólii):

Tej pravde slovenskej

mne tak ako tebe ...

perká zo mňa padajú.

Zelená chodila s jeseňou do boja,

keď som ňa nechával, dedinôčka moja

Teraz je bez farby – studené ohnisko,

keď zas k tebe stúpim, ty moje rodisko.

Úlohy pre žiakov:

- určiť názov básne, meno autora
- vyhľadať krátke a dlhé tvary osobných základných zámen ja, ty (G,D,A)
- zdôvodniť, prečo sú použité práve tieto tvary – krátke či dlhé. Takto zostavené cvičenie je vhodné na súťaž radov alebo sa môže organizovať ako súťažná skupinová práca.

Súvislý text s aktualizáciou

Správa alebo *oznámenie* o absolvovanej, resp. pripravovanej školskej akcii – o exkurzii, výlete, koncerte ... je vhodným textom na uvedenie učiva o vlastných podstatných menách.

Napr. literárna exkurzia pre 5. ročník:

Brezno – Horehronské múzeum – Martin Rázus,

Horná Lehota – Samo Chalupka, ...

6. ročník:

Martin – Národný cintorín – Matica slovenská,

Ružomberok – Galéria Ludovíta Fullu

Text posluží ako vstupná motivácia a zároveň si žiaci zopakujú správu alebo oznámenie ako slohový útvar.

Hodina bude zaujímavejšia, ak dáme text vypracovať žiakom ako súťaž skupín po motivačnom rozhovore o tej-ktorej akcii.

Vďačnými témami na aktualizáciu sú udalosti, týkajúce sa národného, európskeho alebo celosvetového diania. Najvďačnejšie sú športové udalosti.

Príklad:

Téma: *Číslovky*

Cieľ: skloňovať radové číslovky so zameraním na pravopis – rozlišovanie jednotného a množného čísla

Fáza: expozičná

Východiskový text:

- a) *V nedeľu 21. apríla 1996 mali naši hokejisti premiéru na 60. MS v ľadovom hokeji, ktoré sa konali vo Viedni. V prvom zápase s Kanadou sme získali prvý bod. Sprážka gólov v 3.tretine druhého polčasu nám vyrazila dych. Ale nádej umiera posledná.*
- b) *Kto bude prvý? Keby boli prví naši!
Vieme, že od prvých sa najviac očakáva.
Prvým sa vždy najviac tleska.
Prvých najviac obdivujú a o prvých sa najviac hovorí.
Bolo by fantastické byť prvými.*

Po krátkom motivačnom rozhovore nasleduje práca s textom:

- 1.) Čítanie prvej časti textu
- 2.) Vyhľadávanie čísloviek a určenie druhu
- 3.) Odôvodňovanie pravopisu čísloviek napísaných číslom.

Po otázke, čo zaujíma fanúšikov hokeja najviac, sa odkryje druhá časť textu. Kým prvá časť textu mala informatívny obsah, druhá má aj formatívny charakter. Po doplnení, že je krásne byť prvým nielen v športe, ale i v učení, nasleduje vyvodenie pravopisu radových čísloviek:

1. Analýza textu – vyhľadanie čísloviek, určenie čísla a pádu.
2. Porovnávanie pravopisu prvých dvoch viet – N. sing. a pl. a porovnanie pravopisu všetkých viet v množnom čísle
3. Syntéza – pravopis radových čísloviek je zhodný s pravopisom prídavných mien – N.pl. i, ostatné pády -y.
4. Zovšeobecnenie – radové číslovky (tvrdo zakončené) sa skloňujú podľa vzoru pekný
5. Takto vhodne volená motivácia spojená s použitím heuristickej metódy, ktorá aktivizuje myšlienkovú činnosť žiaka, je funkčne mimoriadne dôležitá a pri-náša adekvátny výsledok vo forme vedomostí, ale rozvíja aj tvorivosť žiaka.

Súvislý text s etickým pôsobením

Téma: *Neurčité zámená*

Cieľ: Oboznámiť sa s neurčitými zámenami, ich tvorením, pravopisom a používaním

Fáza: expozičná

Po opakovaní opytovacích a vzťažných zámen sa začína práca s východiskovým textom, ktorý je presýtený neurčitými zámenami.

Niektorozbil nejakým kameňom okno: „Kto to bol? Vie dakto dačo o tom?“ začala vyšetrovať pani učiteľka, „mohol by to byť bársktorý z vás.“ Zavládlo ti-

cho, preto pokračovala: „Volakto by mal o tom niečo vedieť.“ Ktosi skrikol: „Mohol to urobiť hocikto z ulice.“

„Mohol. Ja však viem, že páchatel' je z našej triedy a čakám, že sa prizná. Málokto'ry vinník to dokáže. Ale nech to urobil ktokoľvek, mal by vedieť, že priznanie je poľahčujúca okolnosť“, nabádala pani učiteľka.

Po prečítaní celého textu a krátkom rozhovore na danú tému nasleduje vlastná práca s textom:

1. Vyhľadanie všetkých zámen v texte.
2. Určenie druhu známych zámen.
3. Prečítanie všetkých zámen, ktoré zostali.
(Pre ľahšiu orientáciu založíme priesvitku, aby sa žiaci sústredili na neurčité zámená).
4. Vyvodzovanie, prečo tieto zámená voláme neurčité.
(Nieкто – chlapec, dievča, Janko,...)
5. Čítanie textu s obmenou – nahradzame jedno neurčité zámeno iným s rovnakým významom (nieкто = dakto = ktosi...).
6. Vyvodenie tvorenia neurčitých zámen.

Štvrtá úloha má problémový charakter a k riešeniu dospejú žiaci v krátkom heuristickom rozhovore.

Piata úloha žiakov presvedčí o bohatosti slovenčiny. (Text môžu žiaci čítať aj s obmedzeným počtom zámen, aby zistili, aké dôležité sú synonymá pri štylizácii textu.)

Šiestu úlohu môžu riešiť žiaci ako problémovú v skupinách. Ak máme slabších žiakov, využijeme druhú možnosť. Pri čítaní textu s obmenou vypisujeme do stĺpcov na tabuľu synonymné výrazy. Žiakov necháme chvíľu pozorovať napísané zámená. Ak nikto nepríde na to, z akých zámen tvoríme neurčité zámená, pokračujeme rozdeľovaním zámen na dve časti a krúžkovaním rovnakej časti. Postupnosť krokov robíme podľa úrovne triedy.

Pri časovej tiesni zvolíme úspornejší spôsob. Založíme na pôvodný text priesvitku, kde sú zámená rozdelené, prípadne je zakrúžkovaný základ – teda, opytovacie zámeno. Rôznymi farbami môže byť podčiarknutá predpona a prípona.

Použitie **problémovej metódy** je časovo náročnejšie pre učiteľa i pre žiakov, ale z hľadiska myšlienkového aktivity žiaka najúčinnnejšie.

Uvedené vyučovacie hodiny sú zostavené tak, aby žiaci cítili previazanosť všetkých zložiek jazyka a uvedomovali si konkrétne využitie gramatických javov v praktickom použití.

Kombináciou vhodných textov a aktivizujúcich foriem práce sa mi podarilo žiakov zaujať vo vysokej miere, lebo pracovali s textmi, ktoré im boli blízke, poskytovali možnosť komunikácie a vyvodzovanie nového učiva prebiehalo plynule a nenásilne.

INFORMÁCIE

Literárna výchova ako komplexný celok

Nové učebnice literárnej výchovy a čítanky pre stredné školy si zaslúžia viacnásobnú pozornosť. Nech už sú poznámky z praxe i pedagogického prostredia na ich vrub také či onaké, jedno zostane platné pre tých, čo sú za, ale i tých, ktorí majú dopĺňajúce poznámky. Napokon len konkrétny čin, ktorý možno v budúcnosti vylepšiť novým poznáním má zmysel aj vo vzdelávacej praxi. Učebnice na literárnu výchovu sa vylepšovať budú trvalo, aj pre prozaické príčiny: poznanie mohutnie, vývin literárneho procesu postupuje.

Náročný zámer vidieť a organizovať literárnu výchovu ako komplexný poznávací, vedomostný a estetický celok za pomoci široko komponovaných „pomocných“ umenovedných disciplín sa premenil na *cyklus pracovných seminárov pre stredoškolských pedagógov Prešovského a Košického kraja v Metodickom centre v Prešove*, ktorý vedie PhDr. Zora Mihoková.

Z. Mihoková intímne pozná prácu pedagóga literárnej výchovy a estetiky z pedagogickej praxe. Aj preto ju priviedlo premyslené prenikanie noriem, kategórií a poznania zákonov krásy v umení k zámeru zorganizovať dlhodobý cyklus pre učiteľov literárnej výchovy v štvrtom ročníku na stredných školách tak, aby sa predstavilo filozofické, poetologické, motivické, ale aj prosté biografické a udalosťami vyvolané pôsobenie umeleckého slova na

európske a slovenské hudobné aj výtvarné umenie. Neobíde sa tak ani pôsobenie ich spätného kontaktu.

Tento zámer isto nie je objavný, ale aktuálny, a teda aj potrebný. Veď keď sa obnažovanie genézy a motívami mimo umeleckého slova v umeleckom artefakte zanedbá, potom uniká všeobecnému poznávaniu a tvorivým interpretačným pohybom v umení (všeobecný model: „viacdomy“ autor), aj v konkrétnom umeleckom artefakte. Určite sa dostanú v budúcnosti do pozornosti takto či obdobne koncipovaných vzdelávacích projektov ako rozvíjajúce sa väzby medzi *masmédiami* a *umeleckou literatúrou* (literárny text – film, televízny film, rozhlasová hra: J. Jesenský, F. Hečko, P. Jilemnický, J. Papp, K. Horák, D. Dušek a i.) a medzi *prozaickým a dramatickým textom* (jeho realizácia – epika a dráma: L. Jurík, S. Rakús, E. Dzvonič, K. Horák, Ľ. Feldek, P. Valo, P. Štelinger, R. Sloboda a i.) a *autorská dráma jedného herca* ako špecifický artefakt vnútornej podmienenosti umeleckého slova pri jeho rozličnej časovej a priestorovej realizácii (M. Zimková). Zvláštnou častou dotyku umeleckého slova a médií sú *dramatizácie* epického a lyrického textu.

V slovenskej duchovnej kultúre má dávnu tradíciu dotyk umeleckej literatúry a výtvarného umenia. Moderné dejiny slovenskej literatúry a dejín výtvarného umenia na Slovensku v 20.

storočí získali pomocníka v knižnej prvotine *Branislava Rezníka (1970) Sneh biely ako pes. Rozprávky o slovenských maliaroch (1996)*. Intímnosť javu, nech už patrí do ktorejkoľvek z oblastí ľudskej činnosti umocňuje jeho vôľu nechať sa osvojiť a nebyť zabudnutý. Na tomto psychologickom „triku“ funguje popularita ako jav. Umelecké slovo a výtvarné umenie patria medzi tie oblasti duchovnej kultúry, ktoré sú dostupné a majú svojich zjednocovateľov. O tento moment sa možno oprieť aj v premyslenej, chronologicky a encyklopedicky komponovanej prvotine, ktorá sa hlási medzi rozprávky, hoci tam nepatrí.

Rezníkove rozprávania v intímnych, dávných a v archívnom šere uložených príhodách vrátili cez výtvarné príbehy a rozprávania o veľikánoch slovenskej kresby, grafiky, olejomalby aj osobnosť S. Hurbana Vajanského (Snehuliak – Milan Thomka Mitrovský), ilustrátora P. Dobšínskeho rozprávok Martina Benku (Tváre), iniciátora obnovy požiarom zničeného Bratislavského hradu, spontánneho prozaika Janka Alexyho (Rozhodnutia). Rezníkovo rozprávanie začína príbeh Jána Kupeckého, ktorý sa neskôr stal románovou postavou L. Zúbka (Aj keby som mal umrieť...), neobíde ani dramatické osudy, ktoré sa možno stanú impulzom na literárne spracovanie a patria do intímnych dejín grafika Kolomana Sokola. Tragédia z národnej histórii prehovorí z rozprávania o ranej epizóde výtvarníka Jána

Mudrocha, ktorý sa vybral do Ivánky vítať generála M. R. Štefánika.

Všetko so všetkým súvisí, každý a všetko si uchováva svoju intímnu pamäť: rodina, autor, čitateľ, umelecké dielo... Aj preto nikto nebol hodný do víru života „len tak“ so svojím talentom a všeličo veľké (náhoda) i nepatrné (nápad) rozhodlo o jeho budúcnosti spisovateľa či výtvarníka, ba mohlo prekloniť obidva záujmy do jedinej umeleckej dielne. Rezníkove príbehy slovenských výtvarníkov a spomedzi nich aj niekoľkých literátov vypovedajú spravidla cez epizódu z detstva (J. Kupecký, J. Mudroch, G. Mallý, L. Fula, Z. Palugyay a i.) alebo študentských či čias dospelosti (J. Alexy) s porozumením pre výčiny detskej zanietenosti za kreslenie, neskôr človeka humánne cítiaceho a jeho umelecký vývin dopovedaný v biografickom hesle. Impulz na ďalšie činy, ako možno oživovať nevtieravým spôsobom národnú duchovnú pamäť, hoci aj v pedagogickom procese, na premyslených a tvorivých hodinách literárnej výchovy, tu jestvuje v prvotine B. Rezníka.

Všetko má v práci človeka svoje zvláštnosti, ale farby, tóny, tvary dokáže jedinečne dotvoriť aj reč konkrétneho umeleckého vyjadrovania sa; len jej treba rozumieť. Slovo a farba v Snehu bielym ako pes tak už urobili, aby mohli otvoriť svoju spoločnú pamäť študentom na literárnej i hodinách výtvarnej výchovy.

Viera Žemberová

Praktická príručka slovenčiny

*Mistrík, J., Škvareninová, O., Hege-
rová, K.: Praktická príručka slovenčiny.
Bratislava, Slovenské pedagogické na-
kladateľstvo 1997.*

Knižka Praktická príručka slovenčiny obsahuje podľa autorov také slová a poučky, ktoré študenti a publicisti najčastejšie vyhľadávajú v rozsiahlych slovníkoch a učebniciach, teda výber len 5 000 problémových slov a nevyhnutné poučky z gramatiky. Za problémové slová a nevyhnutné poučky považujú hlavne tie, ktoré súvisia s významom, pravopisom a s ohýbaním slov.

Praktická príručka slovenčiny sa skladá z dvoch základných častí.

V prvej časti – Kapitoly z gramatiky – autori na úvodných stránkach uvádzajú malé a veľké písmená slovenskej abecedy, predstavujú diakritické znamienka a názorne približujú pravopis a správne používanie niektorých samohlások – ó, é, ä -, dvojhĺások a dlhých spoluhlások *f, í*.

Pozornosť venujú tiež písaniu a výslovnosti mäkkého *l* na začiatku slova, v strede slova, na konci slova a v prípadoch, keď sa k odvodzovaciemu základu na spoluhlásku *l* pridávajú prípony *-avý, -ový, -ovský, -očka, -ôčka, -ať*. Všímajú si tiež výslovnosť mäkkých spoluhlások bez mäkčeňa. Ide o prípady, keď po spoluhláskach *d, t, n, l* nasledujú hlásky *i, í, e, ia, ie, iu*.

Z ďalších tém, ktorým sa autori venujú v úvodných častiach knižky, uvedieme: Pravopis *i-y* v slovenčine, Asimilácia v slovenčine, Rytmickejší zákon.

Najviac pozornosti v prvej časti knižky zostavovatelia venujú slovným

druhom. Na 50 stranách okrem základnej klasifikácie slovných druhov z gramatického hľadiska poskytujú väčší alebo menší priestor jednotlivým slovným druhom. Najväčšej analýze podrobili podstatné mená a slovesá.

Pri podstatných menách uvádzajú okrem morfológických kategórií 12 základných skloňovacích vzorov a zdôrazňujú také slová, ktoré majú osobitné skloňovanie. Ide hlavne o slová cudzieho pôvodu a o skloňovanie podstatného mena *pani* a podstatného mena *deň* v pluráli.

Pri slovesách sa zaoberajú hlavne ich klasifikáciou, slovesnou kategóriou vidu, rodu a spôsobu a uvádzajú príklady formálneho rozboru slovesného tvaru. V prehľade nachádzame časovacie vzory spolu s ich tematickými morfémmi a tiež tvorenie slovesných tvarov z prítomníkového a neurčitkového kmeňa.

V závere prvej časti knižky autori uvádzajú aj základné informácie o vete a jej komponentoch. V tabuľke sú typy priradovacích súvetí, ich percentuálny výskyt a hlavné spájacie výrazy medzi jednotlivými vetami súvetia.

Na posledných stránkach prvej časti knižky Praktická príručka slovenčiny autori píšú o výskyte a používaní interpunkčných znamienok.

Druhá časť knižky – Problémové slová – obsahuje v abecednom poradí zostavené problémové slová. Pri každom z nich autori uvádzajú jeho gramatické charakteristiky a základné významy.

Na označenie gramatických ukazovateľov sú v knižke použité skratky, značky a skrátenejšie slova bežne uplat-

ňované v odborných časopisoch a v slovníkoch, z ktorých autori čerpali pri výbere problémových slov a gramatických charakteristík. Vysvetlenie použitých skratiek nájdú používateľa knihy hneď na úvodných stránkach publikácie.

Knihu – Praktická príručka slovenčiny – môžu ako doplnkovú študijnú literatúru používať nielen žiaci základných

škôl, ale aj študenti na gymnáziách a ostatných stredných školách. Pre svoj jednoduchý a nenáročný štýl si určite nájde cestu aj k zahraničným študentom. Používať ju však môžu aj všetci tí, ktorí sa chcú rýchlo orientovať pri hľadaní odpovedí na problémy jazyka a reči vyžadujúce si pohotové a spoľahlivé riešenie.

Ludmila Benčatová

Čítame slovenskú literatúru

Biele miesta v poznaní slovenskej literatúry 20. storočia sa začali výdatne zapĺňať až po radikálnej zmene celkovej spoločenskej a politickej klímy r. 1989. Dnes sú už k dispozícii základné literárnovedné diela o zamlčovaných prehliadaných alebo tak či onak posunuto interpretovaných autoroch, javoch, problémoch. Poznať literatúru znamená však prejsť autentickými prameňmi, teda zoznámiť sa nielen s tým, čo sa o literatúre múdreho napísalo, ale hlavne s literatúrou samotnou. Pri množstve literárnej tvorby, vydanjej na Slovensku za posledné polstoročie, môže byť pre takúto orientáciu v jej tendenciách i hodnotách cenným kompromisom seriózne urobená antológia textov. To znamená antológia zostavená s presným vedomím adresnosti i koncepcie, s dôverným poznaním procesuálneho fungovania materiálu, s vycizelovaným kritickým čítaním hodnôt. S takýmto typom publikácie má čitateľ dočinenia pri trojzväzkovom projekte Ústavu slovenskej literatúry SAV pod názvom Čí-

tame slovenskú literatúru, predstavenom v roku 1997 prvými dvoma zväzkami. Podpísal sa na nich autorský kolektív v zložení Eva Jenčíková, Jana Juráňová, Fedor Matejkov, Jelena Pašteková, Zora Prušková, ku ktorému v 2. zväzku pribudol ešte René Bílik.

Prvý zväzok zahŕňa literárnu tvorbu rokov 1939-1956, druhý zväzok je pohľadom do rokov 1956-1969. Posledný, tretí zväzok bude sa teda týkať literatúry od konca 60. rokov po súčasnosť. Takáto projekcia polstoročného pohybu v slovenskej literatúre vlastne nenápadne ponúka periodizáciu, ktorá sa opiera o spoločensko-politické pozadie, ale zdôrazňuje predovšetkým vnútorné špecifiká literárneho vývinu a pre literárnu vedu nevdojak aktualizuje otázku periodizácie súčasnej literatúry ako teoretického problému.

Zachovávajúc jednotnú architektoniku antológie autorský kolektív v jednotlivých zväzkoch mierne modifikoval jej metodologický zámer s ohľadom na špecifiká vymedzeného časového výse-

ku. Preto texty prvého zväzku sú vybrané tak, aby autenticky vypovedali o literárnych hodnotách i pseudohodnotách epochy (či epoch), ktorá bola deformovaná hegemóniou ideológie a ktorá sa čierno alebo bielo skresľujúco spravidla aj vykladala. Texty druhého zväzku zasa majú ambíciu predstavením autentických literárnych hodnôt obdobia, ktoré do slovenskej literatúry druhej polovice 20. storočia spolu s ideologickým oteplením opäť vnieslo nemiernu tvorivú erupciu a poetologickú polyfónnosť, dokumentovať tvorivé vzopretie preň charakteristické.

Objektívny obraz literárneho procesu sa v antológii *Čítame slovenskú literatúru* formuje ako výslednica tvorivej dynamiky obdobia, vývinovej dynamiky autora a inšpiratívnej sily tvorivého činu. Preto sú jednotliví spisovatelia, literárni vedci spravidla predstavovaní prostredníctvom takých literárnych textov, ktoré výrečne charakterizujú hodnotové priority doby, jej tvorivé trendy, tvorivú metódu autora a svedčia aj o jeho stimulujúcom či prirbrzďujúcom vklade do profilu dobovej literatúry. Z toho potom vyplýva, že ak ten istý autor vstúpil podnetne do literárneho života viackrát, objavuje sa na viacerých miestach aj v antológii. Takýmto spôsobom sa stransparentňuje vnútorná dynamika premien autorskej dielne, čím sa odstraňuje školometská meravosť zaraďovania a interpretovania autora v zjednodušujúcich reláciách.

Starostlivému výberu ukážok predchádzal rovnako starostlivý výber autorov. Aj zásluhou tohto faktu sú obidva zväzky publikácie skutočne zasväteným priezorom do pohybu slovenskej literatúry vo vymedzenom časovom rámci.

Autorskému kolektívu publikácie *Čítame slovenskú literatúru* sa tak podarilo podať obraz autentickej hodnotovej a názorovej orientácie vymedzených období, podčiarknutý aj ukázkami z tvorby reprezentantov literárnej vedy vybranými tak, aby svedčili nielen o ich tvorivej metóde v danom štádiu osobnostnej vedeckej zrelosti, ale aj o problémoch a autoroch aktuálnych pre danú dobu a o spôsobe ich dobového vkladu (čo je evidentnejšie v prvom zväzku).

Súčasťou koncepcie celého projektu sú aj informatívne texty uvádzajúce jednotlivé vybrané ukážky (autori ich v poznámke v 2. zv. skromne nazvali textovými perexami). Prínosné sú svojou informačnou nasýtenosťou a lapidárnosťou, s akými podávajú základné informácie o autorovi, najmä tie, ktoré sú aktuálne v súvislosti s konkrétnou vybranou ukážkou alebo ňou dokumentovanou vývinovou tendenciou. V spolupráci s výberom autorov a ukážok a s ich radením ponúkajú príjemcovi aj kontinuitný obraz života slovenskej literatúry v rokoch 1939-1969 v konfrontácii dobových trendov či skupinových poetík. Navyše čitateľovi nevtieravo predkladajú i recepčnú a interpretačnú možnosť prístupu k textu.

Prvými dvoma zväzkami publikácie *Čítame slovenskú literatúru* dostala mládež na stredných i vysokých školách aj všetci ostatní záujemci o slovenskú literatúru príležitosť vytvoríť si objektívny obraz o podobe našej literatúry v ohraničenom časovom úseku prostredníctvom návratu k prameňom. Verme, že čitatelia a študenti túto príležitosť využijú.

Zuzana Stanislavová

Umelecký prednes v súčasnosti

Jeden zo základných kameňov vyspelej kultúry je záujmová umelecká činnosť. Za dôležitý fenomén záujmovej umelekej činnosti, ktorý reprezentuje našu jazykovú kultúru, považujeme umelecký prednes.

Umelecký prednes, zároveň s detským prednesom má u nás dlhoročné tradície. Vytvárali ich v kontinuite s odbornými kultúrnymi (osvetovými) pracovníkmi učitelia slovenského jazyka a literatúry, v ojedinelých prípadoch aj učitelia iných predmetov. Nie s veľkou radosťou musíme však konštatovať, že v súčasnosti začína na činnosti v detskom a umeleckom prednese pôsobiť systematický rozklad garantov pre záujmovú umeleckú činnosť. Tento neudržateľný stav spôsobujú silné celospoločenské zmeny a oslabená ekonomická báza v školstve (MŠ SR) a kultúre (osvete) – MK SR.

Paradox v záujmovej umelekej činnosti vznikajú neuveriteľným tempom. Počet aktivít v umeleckom prednese na Slovensku pribúda, ale základné mechanizmy na podporu a skvalitňovanie týchto činností zanikajú. Ak v predošlom období nie nezanedbateľný systém poskytovania odbornej a umelekej literatúry pre školy a osvetové zariadenia fungoval premyslene, cieľovo a ekonomicky bez problémov, súčasná situácia zaznamenáva opak. Uvedené skutočnosti v konečnom dôsledku zapríčinili niekoľkoročný nedostatok najnovšej odbornej a umelekej literatúry v školských a obecných knižniciach a obmedzené možnosti na podporu a odmeňovanie talentov.

Úroveň umeleckého prednesu bola vždy určovaná a ovplyvnená spolupracou učiteľov a profesionálnych pracovníkov v kultúrnych (osvetových) zariadeniach. Ministerstvo kultúry garantovalo a kultúrne strediská uskutočňovali vzdelávacie podujatia a semináre (okresné, krajské, celoslovenské) o umeleckom prednese do roku 1991, čo dnes považujeme za minulosť, z ktorej sa živia mnohí nadšenci prednesových zručností dodnes.

Kontakty školstva a osvety majú v súčasnosti klesajúcu tendenciu a sú v rozpore s logickou následnosťou postupu talentovaných žiakov (školské, oblastné, regionálne a celoslovenské kolo).

Školské kolo (event. talentovaný žiak) a pedagóg predstavujú stále prvotný impulz detského a umeleckého prednesu. Pracovníci kultúrnych zariadení zasahujú do týchto aktivít až vo vyšších kolách. A práve profesionálni pracovníci v detskom a umeleckom prednese – členovia porôt, konštatujú síce správne zacielenie, ale kvalitatívnu stagnáciu v detskom a umeleckom prednese v súčasnosti.

Záujmová umelecká činnosť (ZUČ) a systém starostlivosti o ňu obdivovali mnohí zahraniční odborníci a zároveň chválili jedinečnú úroveň slovenského neprofesionálneho umenia. Hoci bol v súčasnosti stav zamestnancov v regionálnych kultúrnych strediskách zredukovaný na tretinu a bol zaznamenaný výrazný úbytok finančných prostriedkov na miestnu kultúru – záujmová umelecká činnosť prežila vďaka obetavosti tých, ktorí pôsobia ďalej, či už profesionálne alebo dob-

rovoľne. Tak isto umelecký prednes ako významný fenomén záujmovej umeleckej činnosti prežíva ďalej s profesionálnou podporou týchto entuziastov a mnohých učiteľov slovenského jazyka a literatúry.

Napriek týmto pozoruhodným skutočnostiam a napriek pokračujúcim aktivitám je táto významná oblasť našej kultúry bezprostredne ohrozená. Súčasný stav ohrozenia záujmovej umeleckej činnosti si vynútil zvolanie V. celoštátnej konferencie o ZUČ (nov.96), ktorá mala za cieľ zabrániť prípadnému zániku ZUČ, ktorú nám doteraz závideli prosperujúce a kultúrne vyspelé európske krajiny.

V diskusiách 200 odborníkov rezonovali problémy už vyššie uvedené a v závere konferencie boli publikované odporúčania Ministerstvu kultúry SR, Národnému osvetovému centru a Ministerstvu školstva SR. V odporúčaniach sa okrem iného píše „o súčinnosti a spolupráci pri zabezpečovaní potrieb záujmovej umeleckej činnosti a jej financovania pri zohľadňovaní účasti pedagógov na rozvoji ZUČ pri hodnotení ich práce

a zúčastňovaní sa na vzdelávacích podujatiach“ (podľa Záverov z V. konferencie o ZUČ-II.-1/96).

Ak Ministerstvo kultúry SR spolu s vládou SR bude akceptovať požiadavku Záverov o Novelizácii zákona č. 222, spolupráca s Ministerstvom školstva a Národným osvetovým centrom nadobudne nové dimenzie a vytvorí perspektívy pre odborný rast odborných pracovníkov pôsobiacich v ZUČ a aj pre učiteľov, ktorí účinkujú v mimoškolských aktivitách detí a mládeže. Nám ostáva už len predpokladať, že silná podpora týchto rezortov bude garanciou a aj azda dlhodobým zázemím pre zosúladenie spoluúčinkovania týchto už spomenutých subjektov v kultúre a školstve zároveň, ktoré majú aj v súčasnosti eminentný záujem o prežitie a ďalší rozvoj detského a umeleckého prednesu na Slovensku.

Tatiana Brtáňová
(členka Ústredného poradného zboru
pre umelecký prednes a divadlo poézie
Národné osvetové centrum
Bratislava)

Vznikla terminologická komisia pri MŠ SR

S účinnosťou od 15. septembra 1997 v zmysle uznesenia vlády SR č. 399/97 k Návrhu na zriadenie terminologických komisií pri ministerstvách a ostatných ústredných orgánoch štátnej správy a v súlade so Štatútom ter-

minologickej komisie Ministerstva školstva SR a Ministerstva pôdohospodárstva SR boli menovaní členovia terminologickej komisie Ministerstva školstva SR a Ministerstva pôdohospodárstva SR.

Komisia má rovnaké zastúpenie členov MŠ SR i Ministerstva pôdohospodárstva SR, podľa potreby môže byť rozšírená o ďalších členov a ďalšie subkomisie.

Predsedom komisie je prof. PhDr. Štefan Švec, CSc. (Katedra pedagogiky FF UK Bratislava), tajomníkom Mgr. František Pikna (Ministerstvo školstva SR), vedeckým tajomníkom PhDr. Ludmila Šimčáková, CSc. (Ústav informácií a prognóz školstva). Jazykovedný ústav LŠ SAV v komisii zastupuje PhDr. Matej Považaj.

Na prvých zasadnutiach (16. 10. a 11. 12. 1997) sa vyčlenili ďalšie, čiastkové úlohy.

Terminologická komisia (časť komisie) pri Ministerstve školstva SR má plniť rolu odborného poradného orgánu rezortného ministerstva, ktorý sleduje, ustalať a obohacuje slovenskú terminologickú sústavu v oblasti školstva. Jej poslanie je vymedzené explicitne jej štatútom v čl. 2 takto: „Komisia v rámci svojej pôsobnosti najmä

- a) uplatňuje zásady na ustalaťovanie, úpravu a používanie odborných termínov,
- b) podáva odborné stanoviská, vysvetlenia a správy o terminologických otázkach rezortným a mimorezortným orgánom, organizáciám, inštitúciám, právnickým a fyzickým osobám,
- c) rieši otázky spojené s určovaním zásad na ustalaťovanie, úpravu a používanie odbornej terminológie v slovenskom jazyku,
- d) zabezpečuje publikovanie štandardizovaných odborných termínov,

e) spolupracuje s odbornými jazykovednými pracoviskami (najmä s Jazykovedným ústavom L. Štúra SAV) a s inými terminologickými komisiami“ (citované z 1. str. Štatútu Terminologickej komisie pri Ministerstve školstva SR).

V ostatných článkoch štatútu je implicitná zmienka o širších či užších funkciách komisie:

- obohacovať odborovú terminológiu, najmä navrhovať znenie a vymedzenie nových termínov (napr. poslovenčením cudzojazyčných ekvivalentov alebo kontinentálnych internacionalizmov, alebo vytvoriť nový termín iným postupom; ide napr. o prípad termínu edukácia, školovanie/školoľovanie (angl. schooling) vo vzťahu k školeniu, evaluácia (angl. evaluation);
- schvaľovať odborné termíny, ktoré navrhne(ú) člen(ovia) tejto komisie alebo určitý subjekt odbornej jazykovej komunikácie, prípadne aj iný kolektívny alebo individuálny subjekt;
- štandardizovať nesporné odborné termíny;
- vypracúvať čiastkové súpisy termínov s ich definíciami (publikovaných v odbornej tlači) alebo pripraviť kompletne súpisy vo forme termínov s ich definíciami (publikovaných v odbornej tlači) alebo pripraviť kompletne súpisy vo forme terminologických slovníkov (ako interný materiál rezortného ministerstva alebo ako publikáciu rezortného vydavateľstva). Časť úloh komisie má dlhodobú a náročnú povahu a vyžaduje starostlivé a uvážené mnohoaspektové prediskutovanie a náležitú

výskumné zázemie s príslušnou infraštruktúrou.

V prvej fáze práce komisií a prípadne ďalších špecializovaných subkomisií by sme odporúčali zahrnúť termíny, ktoré sa vyskytujú v programovo-koncepčných materiáloch a legislatívnych dokumentoch rezortu. Toto by malo mať prioritu, lebo oficiálne (najmä ministerské, vládne, parlamentné) posvätenie nesprávneho termínu „zhora nadol“ môže mať pre širokoplošnú oblasť praxe výkonu rozhodnutí ďalekosiahle nepriaznivé dôsledky. Príkladov na tento úkaz je v našej politike a riadení školstva nad mieru prípustnosti.

Výrečným „odstrašujúcim“ z príkladov je absurdný prípad termínu OSŠ a JSŠ: osemročná stredná škola nebola totiž stredná, ale základná a jedenástočná stredná škola nebola jedenástočná, ale trojročná stredná všeobecno vzdelávacia škola (SVŠ); doslovné preloženie tejto absurdnosti, povedzme, do angličtiny môže nezaujatého pozorovateľa určite primäť k úžasu z čohosi nepochopiteľného a iracionálneho, čo sa tu udialo. A čosi podobné sa deje aj dnes, len z inej strany a iba očividnejšie to prehliadame.

Komisia týmto dáva na vedomie inštitúciám a iným organizáciám v rezorte školstva, že je ochotná pomôcť riešiť terminologické problémy, s ktorými sa ich pracovníci najčastejšie stretávajú vo svojej odbornej práci. Uvíta podnety na sporné prípady pedagogických a andragogických ná-

zvov, na ich terminologické riešenie. Rada uvíta aj návrhy na argumentované (a alternatívne) riešenie určitého terminologického problému alebo doklad o terminologicky nesprávne označenom, prevzatom, alebo nesprávne zaužívanom pojme. Vítané sú aj ďalšie podobné podnety, napr. cudzojazyčné ekvivalenty neustálených alebo nezaužívaných slovenských odborných termínov (napr. ktorý zo slovenských ekvivalentov najadekvátnejšie zodpovedá rozmanitým severoamerickým, austrálskym ap. poňatiam anglického odborného pojmu „curriculum“), etymologický rozbor určitého termínu (napr. vzdelávanie, výchova, dotazník), ukážky používania slovenských termínov v historických (prípadne i súčasných) dokumentoch (napr. učbár, kreativistika) a podobné podnety pre terminologicky správnu odbornú komunikáciu v slovenskom jazyku.

Pri terminologickej práci vždy ide o špecifickosť národného jazyka. Pôjde však aj o to, že terminologicky správne komunikovanie zabezpečuje účinné dorozumenie, motivuje k vzájomnému porozumeniu, zblízuje a zjednocuje členov komunity, ekonomizuje ľudský čas a ľudské úsilie.

Natália Ihnátková

Adresa komisie: Ministerstvo školstva SR
Terminologická komisia pri MŠ SR
Mgr. František Pikna
Stromová 1
813 30 Bratislava

Stimulácia rozvoja gramotnosti v podmienkach elementárneho vzdelávania

Pod vyššie uvede-
ným názvom sa
v dňoch 20. – 21. 11
1997 v priestoroch školiaceho strediska
Metodického centra v Budmericiach konal
odborný seminár, ktorý bol zorganizovaný
v aktívnej spolupráci Metodického centra
na Tomášikovej ulici v Bratislave a Sloven-
skej asociácie pre rozvoj čítania. Aktivity
oboch inštitúcií sa totiž prelínajú a doplňajú
vo viacerých oblastiach, a to najmä tam,
kde ide o vzdelávaciu podporu učiteľov, me-
todikov, resp. ďalších školských pracovní-
kov. Osobitne tých, ktorí na úrovni elemen-
tárneho (včítane predškolského)
vzdelávania detí narážajú na problematiku
rozvoja počiatočnej gramotnosti, či už v jej
konceptnej, alebo i metodickej rovine. Ide
tu o problematiku, ktorá stojí v samom cen-
tre pozornosti Slovenskej asociácie pre roz-
voj čítania (ďalej SARČ) a súčasne je pod-
statným aspektom elementárnej
a predškolskej didaktiky, ktorú do obsahu
svojich vzdelávacích aktivít smerom k zá-
kladným i materským školám dnes začle-
ňujú metodické centrá.

Domnievame sa, že bolo veľmi šťastným
riešením, keď spomenuté dve inštitúcie spo-
jili svoje sily tam, kde dnes existuje skôr
akési vákuum, resp. zmrazenosť. Máme na
mysli nielen samotnú oblasť teórie a meto-
diky rozvoja počiatočnej gramotnosti, ale
tiež samotnú činnosť SARČ, ako aj rozvi-
nutie vzdelávacích aktivít príslušných pe-
dagogických pracovníkov v tejto oblasti.

Uvedený organizačno – obsahový kon-
text rámcovo vlastné cieľové zameranie se-
minára, a to tak z hľadiska jeho účastníkov,
ako aj z aspektu vymedzenia jeho obsahu.
Seminára sa zúčastnili tí metodickí pracov-

níci odborov školských správ z regiónu zá-
padného Slovenska, ktorí zodpovedajú za
oblasť predškolskej výchovy a vzdelávania
na 1. stupni ZŠ. Sú to práve tí ľudia, ktorí
v priamom kontakte medzi sebou a s učiteľ-
mi svojich regiónov môžu napomôcť rozvi-
núť podnety nielen pre oblasť metodiky roz-
víjania gramotnosti detí v podmienkach
predškolskej a počiatočnej školskej výcho-
vy. Organizátori preto seminár koncipovali
tak, aby sledoval dva ciele, resp. zámery. Prvý
z nich bol takpovediac vzdelávaci, kde prost-
redníctvom viacerých odborných referátov
a pracovnej dielne účastníci vnikli do me-
nej známych aspektov súčasných trendov
teoretického ponímania, ale i praktickej
metodiky rozvoja literárnej gramotnosti detí
v predškolskom a mladšom školskom veku.
Druhý cieľ sledoval inú rovinu – samotný
seminár bol svojím spôsobom prezentáciou
perspektívnych zámerov SARČ, ktorá sa viac
ako v minulosti chce otvoriť smerom k po-
trebám „terénu“. Preto išlo o to, aby samotní
účastníci seminára prijali ochotu angažovať
sa v SARČ a rozvinúť jej aktivity na úrovni
a pre potreby regiónov, v ktorých pôsobia.

So zreteľom na vymedzené zámery semi-
nára sa možno pozrieť aj na jeho vlastný prog-
ram, ktorý ho naplňal. Ako sme naznačili,
k vzdelávacej dimenzii seminára prispeli tak
odborné referáty pozvaných referujúcich, ako
aj spomenutá pracovná dielňa. Prednesené re-
feráty (resp. diskusné vstupy) mali z koncepč-
ného – teoretického hľadiska jeden spoločný
menovateľ. Vzťahovali sa na také poňatie gra-
motnosti, ktoré ju vymedzuje v širšom kon-
texte komunikačných aktov v ľudskej kultú-
re. Pritom rozvoj gramotnosti, resp. postupné
vnikanie detí do sveta písanej kultúry sa tu
tematizuje skôr v podobe vynárania sa (emer-

gencie) komplexných kompetencií detí pri chápaní významu komunikácie písanou rečou. V tomto kontexte sa potom uvažovanie o rozvoji gramotnosti vo výraznejšej (teda nielen „prípravnej“) miere dotýka aj predškolskej pedagogiky, čo napokon ukázali všetky prednesené príspevky.

V širokom zábere vývoja náhľadov na gramotnosť a komponenty, ktoré tento fenomén definujú, charakterizovala aktuálne trendy v predmetnej oblasti O. Zápotočná (SAV Bratislava). Okrem iného pripomenula najmä to, že v oblasti teórie a metodiky rozvoja elementárnej gramotnosti v jej najranejších etapách zaznamenávame posun od akcentovania spôsobov, metód a foriem „nácviku“ čítania a písania smerom k ich funkčnému používaniu v rozličných kontextoch. Tematicky homogénne boli príspevky P. Gavoru a S. Kikušovej (Pdf UK Bratislava). V oboch sa otvorila problematika vynárania sa tých kompetencií detí, ktorými v raných fázach uchopujú fenomén

písanej reči a jeho komponentov. Pohľad na tieto prvky v detskom chápaní možno tiež označiť ako štúdium detských naivných teórií textu a písanej kultúry ako takej. V referátoch sa vymedzil vlastný predmet záujmu daného koncepčného prístupu k poňatiu gramotnosti, ktorý v našich podmienkach nie je všeobecne známy. Zaujímavé však bolo, že obaja referujúci prezentovali danú problematiku na podklade výsledkov uskutočnených empirických výskumov. Za podstatné, na čo tieto príspevky poukázali, možno snáď považovať poukázanie na to, že dimenzie, ktorými deti uchopujú text, sú podstatne komplexnejšie ako zvládanie techniky čítania a písania. A dôležité je tiež to, že vo svojej komplexnosti sa objavujú omnoho skôr, než je príchod dieťaťa do prvého ročníka základnej školy.

O využití špecifickej metodiky učenia, tzv. pojmového mapovania pri rozvíjaní počiatkovej gramotnosti pojednával príspevok B. Pupalu (Pdf UK Bratislava). Aj ten-

to príspevok poukazoval na možnosti stimulačie rozvoja gramotnosti už v období predškolského veku, keď deti prostredníctvom vytvárania obrázkových pojmových máp za súčasnej manipulácie s písaným slovom majú možnosť vytvárať zmysluplné texty, ktoré vystupujú vo svojej podstatnej – komunikačnej funkcii.

Širokú diskusiu zo strany účastníkov vyvolal diskusný vstup N. Ihnátkovej (ŠPÚ Bratislava), ktorá sa dotkla niektorých charakteristík čítaniek pre 1. stupeň ZŠ. Diskusia sa však rozvinula do oveľa širšej roviny vzťahu detí k literatúre, do vytvárania ktorej vstupujú napr. i školské učebnice. Za zamyslenie stojí napr. výpoveď jednej z účastníčok, ktorá (viac-menej nezámerne) vyjadrila špecifickú charakteristiku učebníc tým, že ju rámcovala polaritou – učebnice vs. naozajstné, „živé“ knihy.

Témy jednotlivých referátov boli podľa reakcií účastníkov pre nich obsahovo nové a podnetné. V každom prípade treba kon-

štatovať, že i menej obvyklé myšlienky prijali účastníci s otvorenosťou, bez stereotypových bariér. No ako sme už spomínali, odborná časť seminára sa nevyčerpávala len referátmi a diskusiami. Jeho súčasťou bola i poldňová pracovná dielňa, na vedenie ktorej prijali pozvanie lektorky M. Melvin a S. Beach (USA), ktoré na Slovensku pôsobia v rámci Združenia Orava pre demokraciu vo vzdelávaní. Účastníci seminára si tak mohli vyskúšať viacero aktivít pre deti predškolského a mladšieho školského veku, ktoré sú priamo zamerané na stimuláciu gramotnosti.

Pokiaľ ide o sledovanie druhého zámeru seminára – rozvinutie činnosti SARČ na regionálnu úroveň prostredníctvom angažovania okresných metodikov (účastníkov seminára), tak samotný odborný program doplnila diskusia o tom, ako je možné tieto aktivity rozvinúť. Ako sme už spomenuli, činnosť SARČ sa v porovnaní s predchádzajúcou etapou, keď sa orientovala na užší

okruh výskumných pracovníkov, chce otvoriť širšej odbornej verejnosti, prostredníctvom ktorej sa posúva záujem SARČ k samotným školám (včítane škôl materských). Pretože širšia odborná komunita, včítane účastníkov seminára, nebola ani o existencii SARČ a teda ani o je zámeroch informovaná, na seminári bol vytvorený priestor na sprostredkovanie týchto informácií. Tieto informácie v spojitosti s ponúknutým odborným programom iniciovali účastníkov k tomu, že prijali a sami definovali možnosti, ktorými by vedeli a mohli prispieť k rozvoju aktivít SARČ v súlade so svojimi kompetenciami. Tak pre SARČ vznikla reálna možnosť napĺňania zámerov, ktoré si v ostatnej dobe stanovila v súvislosti s rozšírením svojich vplyvov.

Neboli by sme úplní, keby sme nespomenuli, že vydareným oživením a doplnením seminára bola prezentácia produkcie detskej literatúry vydavateľstva BUVIK prostredníctvom jeho šéfredaktorky M. Števkovej. Zaujímavú vydavateľskú aktivitu BUVIK-u spoznali účastníci nielen na základe výkladu zámerov vydavateľstva zo

strany jeho šéfredaktorky, ale najmä priamo nahliadnutím do milých (určite nie komerčne orientovaných) knížiek určených pre deti od najútlejšieho veku. Ohlas a záujem o prezentované knižky zo strany účastníkov bol mimoriadne pozitívny.

Tak z reakcií samotných účastníkov, ako aj z hľadiska zvažovania naplnenosti zámerov seminára, ktoré sme ako jeho organizátori sledovali, môžeme konštatovať, že bol prínosom pre všetky zúčastnené strany. Tým, že sa otvoril priestor pre komunikáciu ľudí s rovnakým profesijným zameraním zo širšieho regiónu, domnievame sa, že sme našli jednu z možností, ako z úrovne metodických centier vstupovať do oblasti predškolskej a elementárnej pedagogiky v predmetnej oblasti odborného záujmu. Okrem toho sa posunula činnosť SARČ do novej dimenzie a možno i ďalšej etapy. O tom, kam táto etapa povedie, rozhodne vari ďalšia organizačná vytrvalosť tejto asociácie a, pochopiteľne, čas.

*Branislav Pupala
Olga Zápotočná*

Vážení absolventi 1. kvalifikačnej skúšky

Ak ste odovzdali kópiu svojej práce na publikovanie v SJLŠ dr. N. Ihnátkovej, pošlite, prosíme, text svojej práce na diskete. Disketu ihneď po spracovaní vrátime.

Priložte ešte svoje údaje: meno, názov a adresu školy, číslo telefónu, domácu adresu a telefón, rodné číslo.

Urychlí a ulahčí nám to prácu.

Red.